

Inhoud

Eerste druk juni 2024

Copyright © 2024 Harry G. de Vries

Copyright vertaling © 2024 Harry G. de Vries

Copyright *Delay* © David Higham Associates, Londen

Copyright *The Death of the Ball Turret Gunner* © Estate of Randall Jarrell

Copyright *Six young men* © Faber & Faber Ltd, Londen

Deel I – Techeletblauw	7
Deel II – Het Horloge van Celis	69
Deel III – Het Buitenlid	125
Noten	163
Vertaling	165

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande toestemming van Uitgeverij GiST:

info@uitgeverijgist.nl

Omslag: Nieuwe Stijl, Delft

Foto omslag: © Rocks and Clocks, Den Haag

Foto auteur: © Wilma J. van den Dolder

Vormgeving binnenwerk: Nieuwe Stijl, Delft

Drukkerij Wilco, Amersfoort

isbn 978 90 830 9618 6

NUR 301/303

www.uitgeverijgist.nl

DEEL I

TECHELETBLAUW

Vertraging

*Het schijnsel van de ster die op mij is gericht
Dateert van jaren terug. Wat ginder nu verrijst
Als schitter, bereikt mijn ogen nooit wellicht,
En dus is het tijdverloop dat er tartend op wijst*

*Dat liefde die nu straalt me pas zal raken
Als haar eerste hartstocht is verteerd.
Alleen het oog kan sterlicht prachtig maken
En liefde treft ons misschien elders als ze arriveert.*

Elizabeth Jennings (1953)¹

Jacob Geerts

Omstreeks tien uur, op donderdagmorgen 21 november 1946, stalt Jacob Geerts zijn transportfiets, een Empo, tegen de gevel van het huis aan de Cornelis Drebbelstraat in Amsterdam. Jarenlang heeft de fiets in onderdelen bij zijn ouders onder de vloer verborgen gelegen. Een uur geleden heeft hij de sleutel opgehaald bij een dépendance van het Amsterdamse gemeentehuis, waar men hem eerder schriftelijk had verzocht “in het voornoemde pand schilder- en witselwerken te verrichten ten-einde het aanzien ervan te bevorderen”. Op het kaartje dat met henneptouw aan de sleutel is bevestigd, staan zijn achternaam en het adres in schoonschrift.

Bij het ontsluiten van de woning wikkelt het koord zich om zijn vingers. De deur wijkt en er ontstaat een kier. Hij bevrijdt zich eerst geduldig uit de ongewilde omstrengeling. Dan laat hij het geheel in de zak van zijn werkmanspak glijden. Voordat hij de deur verder openduwet, kijkt hij naar de kozijnen in de gevel. In het stof op de vensterbank heeft de lichte regen een patroon gemaakt van witte puntjes. Als hij er met zijn vinger overheen veegt, komt een glad oppervlak tevoorschijn.

Op de bleke kokosmat achter de voordeur lijkt hij een moment te aarzelen. Ofschoon hij alleen is, trekt hij zijn lage klompen uit. Hij tilt ze op aan hun leren banden en zet ze achter de deur. De zwart-wit geblokte vloer voelt koud aan. Het binnenvallende licht strijkt langs de muur, net als zijn hand: witkalk. Daaronder een lambrisering van tegelwerk met een patroon in groen en zwart. Na het sluiten van de deur, moeten zijn ogen

wennen aan het nieuwe duister; het bovenraam is te klein voor het beperkte najaarslicht. Geerts reikt naar een bakelieten schakelaar op het pleisterwerk. Na de klik blijft alles donker.

In de gang passeert hij een trap waarvan de leuning eindigt tegen een balluster die oprijst als een kleine vuurtoren. Over het midden van de treden loopt een blank pad. Schroefgaten markeren de posities van de oogjes voor koperen roeden. De ongelakte trap is lang geleden, uitsluitend op de zichtbare delen, voor het laatst in de olie gezet.

Links van hem doemt een paneeldeur op. Hij duwt de ranke klink omlaag en betreedt een kamer met een bureau. Aan weerszijden van de zwart marmeren schouw staan lage, houten kantoorkasten. Hij voelt het stroeve, kale hout van de vloerdelen. Misschien is het beter zijn klompen weer aan te trekken om zijn sokken te beschermen. Uit de gipsen roos op het plafond steken twee met katoen omzwachtelde elektriciteitsdraden. De zachtgele kleur van het stucwerk verraadt dat hier veel is geroekt. Hij passeert de spiegel boven de schouw.

De sponningen van het kozijn zien er goed uit. Al het glaswerk is in orde. Tussen de ijzeren handgrepen van de schuiframen is de verf beschadigd door twee opeenhopingen van kleine gaatjes. Hij heeft het vaker gezien: hier werd vitrage regelmatig strak gespannen met een speld. De sporen lijken op naast elkaar gelegen sterrenstelsels. Ze geven precies aan hoe groot de opening moet zijn geweest tussen de verdwenen banen textiel waar de wereld zich openbaarde. Een lichte kring op beide vensterbanken bevestigt de verdwenen decoratie van een vaas of een pot. Het kantoor – daar lijkt het op – krijgt er iets huiselijks van.

Op de muur ziet hij een cluster van kleine rechthoeken in de oorspronkelijke kleur van het behang. Negen uitsparingen van hooguit 15 x 20 cm telt hij, uitsparingen waarop tabaksrook en licht geen vat hebben gekregen. Elk wordt gemarkeerd door

een spijkertje. Met duim en wijsvinger verwijdert hij er een. Hij duwt met gespreide vingers op de muur alsof hij bevestigd wil krijgen dat de muur is beplakt met meerdere lagen behang.

Vorbij het bureau lonkt gekleurd licht achter schuifdeuren met gematteerd glas-in-lood. Hij steekt zijn vingers in de gefreesde holtes waaruit de handgrepen zijn verwijderd. Bijna geluidloos glijden de deuren naar weerszijden en geven toegang tot een lange, lege kamer met een serre. Op de vloer liggen glasscherven. In het slot naast het ingeslagen ruitje van de serre zit een sleutel. De deur geeft direct mee. Hij trekt hem aan en draait de sleutel. Hij voegt hem toe aan het henneptouwtje. Zijn hand glijdt over de panelen van de inbouwkastwerken die voor- en achterkamer scheiden. Hij loopt de gang in. Onder de trap bevinden zich twee deuren: die naar de kelder en die van het toilet. De gelakte houten wc-bril is gecraqueleerd. In de afvoer van het toilet staat een laagje donker water. Hij opent de deur naar de keuken. De kraan boven de gootsteen ontbreekt, het fornuis is ontdaan van de branderdeksels. Aan het plafond hangt een schaallamp. De stang en de rozet glanzen helder, het koper is gelakt. De dief kon er blijkbaar niet bij.

Zonder de keukendeur te sluiten, loopt hij de gang weer in. Licht valt nu voor en achter over de tegels. Zijn hand omvat de balluster waar hij met een lichte zwier omheen draait. De van olie verstoken treden ogen schraal.

Boven, in het eerste, kleine vertrek, staat niets. Was het een kinderkamer? Hij loopt naar het hoge raam. Aan de buitenkant van het kozijn is de stopverf langs het glas hier en daar afgebroskeld.

Hij verlaat de ruimte en betreedt een kamer waar drie hoge schuiframen en witte wanden de grauwheid buiten accentueren. In de matte plekken op de glanzende, houten vloer herkent hij de sporen van een tweepersoonsbed. Rond het koord naar

een plafondschaakelaar hebben tastende mensenhanden de witkalk lichtgrijs gemaakt.

Aan het plafond van de overloop hangt een zwart, houten kegeltje. Hij reikt ernaar. Zonder weerstand zakt een luik naar beneden. Als hij de constructie ontgrendelt, laat een ladder zich, geleid door zijn hand, tot de vloer van de overloop uitschuiven. In de ruimte boven het gat is daglicht te zien. Hij beklimt de ladder en betreedt de stoffige zolder. Ondertussen tikt de regen geruststellend op de dakpannen. Het dakbeschot is droog. Hij loopt naar het enige dakraam en steekt zijn hoofd in de uitsparing. Achter de nok van het aangrenzende pand ziet hij een opening in het wolkendek. 'Techeletblauw,' zegt Geerts.

Erich Hoffmann

Als hij de stelling heeft teruggeschoven en het luik dicht veert, hoort hij beneden geklop.

'Joeh!' roept Geerts. Hij haast zich de trappen af om de voordeur te ontsluiten.

Op de stoep staat de man die hem in het gemeentehuis de sleutel heeft overhandigd.

'Ah, je was er al. Ik zag een fiets staan.' Met een lichte grijns zegt hij: 'Die is de oorlog doorgekomen.'

Geerts laat hem binnen.

'Hondenweer. Je hebt de kachel niet aan, merk ik.' Met een enkele haal veegt hij zijn voeten, waarbij hij naar de klompen van Geerts kijkt.

'Zo, jij bent keurig opgevoed. Als ik m'n schoenen aanhoud, zal niemand me daarop aanspreken, toch?'

De man loopt langs Geerts de gang in. Hij rookt een klein model sigaar.

'En? Al rondgekeken?' Zonder het antwoord af te wachten, duwt hij de deur open naar het vertrek aan de straatzijde. 'De laatste bewoner was een machinist van het gemaal aan de Zeeburgerdijk, hier vlakbij. Erin gezet door de moffen, die waren bang voor natte voeten in Oost. Veel te groot voor een vrijgezel. Hij is in '45 naar Limburg gestuurd. Gevangenis of de mijnen. Nou, weinig keus dus. Daarna bleek de gemeente de eigenaar te zijn.'

De man draait zich naar Geerts. 'Mooi pand, toch? We houden het een tijdje aan. Keurige dienstwoning.'

‘Vrijgezel?’ vraagt Geerts.

‘Ja,’ zegt de man, ‘trek je klompen gerust aan – geen huismoe-der die het ziet.’

Zijn korte lach gaat over in gekuch. Met het laatste restje si-gaar in zijn mond zoekt hij naar iets in zijn aktetas. Hij haalt een papier tevoorschijn. Met gestrekte arm verdiept hij zich in de tekst, zijn hoofd houdt hij iets naar achter. Hij knijpt zijn ogen toe om ze tegen de rook van zijn sigaar te beschermen. Dan pakt hij het stompje uit zijn mond en trapt het uit op de houten vloer. Geerts staart met verbazing naar de zwarte vlek van vochtige snippers tabaksblad.

‘Ah, ik vermoedde het al,’ zegt de man. Hij leest hardop: ‘Cornelis Drebbelstraat 23, oorspronkelijk eigendom van Erich Joseph Hoffmann, winkelier in herenmode-artikelen.’ Hij lijkt in stilte door te lezen. Dan gaat hij verder: ‘... op 14 juni 1943 door de *Niederländische Grundstücksverwaltung* te 's-Gravenhage ver-kocht aan J. Verkerk, machinist bij het gemeal Zeeburg, wiens bezittingen op last van het Amsterdamse gerechtshof op 25 oktober 1945 verbeurd zijn verklaard bij diens inhechtenisneming en veroordeling wegens collaboratie met de bezetter.’

‘Hoffmanns Herenmode?’ zegt Geerts. ‘Dat is hier vlakbij, aan de Middenweg. We hebben daar geschilderd. Er zit tegenwoordig een furniturewinkel.’

De man bergt het papier in zijn tas. Hij haalt er een blikken doosje uit. Geerts ziet het knipogende gezicht van een nar op de bovenkant. Het deksel wordt geopend, waarna de inhoud aan hem wordt voorgehouden.

‘Rokertje?’

Hij bedankt beleefd.

‘Ja, ik heb een tijd zonder moeten doen. Wat was ik blij met echte tabak.’

Rook dwarrelt om hun hoofden bij het ontbranden van de

sigaar. Geerts stapt iets achteruit. De man loopt de gang in en opent de voordeur. De rook wordt naar buiten gezogen.

‘Sluit jij af? Ik zal voor water en stroom zorgen. Aju!’

Het is gestopt met regenen. Met zijn mouw veegt Geerts het zadel van zijn fiets droog. Boven hem heeft het ivoorwitte wol-kendek zich gesloten.

Op maandag leunen twee fietsen tegen de pui van Cornelis Drebbelstraat 23. Geerts zet zijn handkar langs de trottoirband. De voordeur gaat open en twee mannen groeten hem.

‘Openlaten?’

‘Graag!’

‘Mooie kar!’ zegt de ene man.

Geerts verwijdert het oliedoek dat zijn lading bedekt. ‘Dank je wel.’ Hij krijgt vaker reacties op de sierlijke, zandgele letters op hun olijfgroene achtergrond. *Gebr. Geerts – Schilderwerken – Wagenaarstraat 125 – A'dam* staat aan beide zijden op de smalle opstaande rand. ‘Visitekaartje. Ik moet laten zien wat ik kan, toch?’

‘Nou, je mag los,’ zegt de ene man. ‘Ik heb het water aange-sloten. Je kunt tappen in de keuken. Daar heb ik een kraantje gemonteerd. De overige koperen kranen zijn allemaal gejat.’

‘En stroom is er ook,’ zegt de ander. ‘Heb je hulp nodig bij het uitladen?’

‘Nee,’ zegt Geerts, ‘ik red me wel.’ Een aangeboden sigaret slaat hij af.

Nadat de mannen zijn weggefietsd, legt hij het oliedoek in de gang en tilt een kist van de kar. Op het gelakte deksel staat *Schildergerei*. Hij zet hem tegen de openstaande deur om onbe-lemmerd alle spullen naar binnen te kunnen dragen, waaronder een lange houten trap. Ook daarop staat in sierlijke letters *Gebr. Geerts Schilderwerken*. Hij draagt een gasfles en een zinken ketel

naar binnen, de stomer om behang te kunnen verwijderen. Ten slotte zet hij de handkar tegen de gevel.

Na een uur is het zover. De zon schijnt en in de voorkamer is het aangenaam licht. De gasbrander suist. Hij heeft de lage kasten aan weerszijden van de schouw verplaatst naar de achterkamer. Op de grond liggen doeken. Ze moeten voorkomen dat losgeweekt behang vastplakt aan de vloer. Dan schikt hij de rubber slang, klimt op de trap en zet de stoomplaat tegen de wand. In zijn rechterhand houdt hij een plamuurmes. De eerste laag komt direct los. Nauwgezet werkt hij het oppervlak af. De kamer vult zich aanvankelijk met tabakslucht; de oude huisgeur komt vrij uit het behang als een beeld op fotopapier in ontwikkelvloeistof. Elke laag papier herinnert aan een andere bewoner. Hij ruikt koollucht, petroleum en goedkope beenderlijm. Behangmotieven uit de jaren voor de oorlog duiken op. Het verrast hem niet meer. Geduldig gaat hij door tot het plamuurmes op de stucplaat stuit. Op de grond hopen flarden papier zich snel op. Het zit mee.

Als hij ten slotte de laatste resten boven de plinten wegsteekt, is het half elf. Hij draait de brander lager. Uit de kist met schilder-spullen pakt hij een thermosfles. In een theedoek zit een kopje gewikkeld. Hij rolt het eruit en schenkt de hete koffie in. Met het kopje in zijn rechterhand loopt hij naar de spiegel boven de schouw. Hij houdt zijn hoofd schuin en knijpt een oog dicht om tussen de lijst en de muur te kunnen kijken. Hij zet het kopje weg en gaat voor de hoge spiegel staan. Met beide handen pakt hij de lijst stevig vast. Dan tilt hij hem iets op. De spiegel komt los van de haken in de muur. Zorgvuldig laat hij het gevaarte op de kleden zakken. Op het verrassend lichte behang kleeft wat stof in verlaten spinrag. Hij draait de brander open, schuift de houten trap voor de schouw en klimt dan met de dampende

stoomplaat naar boven. De stucplaat geeft zich direct bloot.

Wanneer hij de ladder niet meer nodig heeft, begint hij aan het laatste stuk boven de schoorsteenmantel. Daar verschijnt in het vochtige behang een donker, rechthoekig vlak. In plaats van de stucplaat wordt een houten paneel zichtbaar. Zorgvuldig steekt hij het behang weg. Dan draait hij het gas lager en legt hij de stoomplaat op de grond. Hij duwt zijn plamuurmes in de kier tussen het hout en het stucwerk. Moeiteloos wipt hij het dunne plaatje los. Hij buigt zich iets voorover en ziet in de blootgelegde holte een donkergroene trommel. Hij reikt over het object heen en trekt het naar zich toe. In de holte valt iets om. Met twee handen licht hij de trommel uit de opening. Hij loopt ermee naar de achterkamer en keert dan terug. Behoedzaam steekt hij zijn arm naar binnen, zijn vingers tasten de ruimte af. Ze voelen een glad voorwerp. Hij haalt het naar buiten. Een zilverkleurig fotolijstje met het beeld van een jonge vrouw. Meer lijstjes volgen: portretten, een foto van een gezin, een baby op een schapenvacht. Geerts keert zich naar de wand achter hem. Een voor een hangt hij de lijstjes aan de spijkertjes in het mozaïek van rechthoekige uitsparingen. Alles past. Na een paar minuten haalt hij ze weg. Hij legt de kleine stapel in de achterkamer naast de trommel. Als hij het deksel van de trommel optilt, valt het licht op een serie dunne, ronde blikjes. Ze zijn netjes gerangschikt. Ernaast ligt een rechthoekig doosje. Hij opent het. In glanzende, zalmkleurige zijde ligt een halsketting met fonkelende steentjes. Aan de onderkant van het deksel staat *Bonebakker – Amsterdam*. De naam van de prestigieuze juwelier aan het Rokin is voor Geerts voldoende om de waarde te beseffen.

Hij legt het collier terug en pakt een van de blikjes. Een etiket op het deksel vermeldt: *No 5. Trouwerij Anna & Lou*. Hij draait het open en ziet een gevulde filmspoel. Veertien blikjes zitten er in de trommel. Hij leest nog een paar opschriften: *No 1. Ko-*

ninginnedag, No 2. Zandvoort, No 3. Zomer St. Jan / Loge, No 4. Winter in Amsterdam. Het filmblik met nummer 6 houdt hij een moment langer vast. Het opschrift lijkt iets in hem los te maken. Hij herplaatst de blikjes en sluit de trommel die hij vervolgens in een kast naast de schuifdeuren zet. De lijstjes legt hij erbij.

Als rond drie uur het behang in de voorkamer is verwijderd en weggeruimd, blijkt verlichting afwezig. Hij loopt rond. Zelfs in de fitting aan het plafond van de wc zit geen peertje. In het halfduister opent hij de kast in de achterkamer. Hij laat het doosje met het halssnoer in de zak van zijn werkpak glijden. Een kwartier later duwt hij zijn lege kar door de winternamiddag. Bij zijn werkplaats aangekomen, kijkt hij naar boven. Zijn vrouw is in de weer voor het verlichte en beslagen raam van hun keuken.

Nadat hij zijn kar naar binnen heeft gereden, laadt hij de lege bak met een Aladdin kacheltje en een cilindervormig blik met petroleum. Het stoomapparaat heeft de ergste koude kunnen maskeren. Voor een goed resultaat is meer warmte echter belangrijk, want verf droogt slecht in een koud vertrek.

Geerts is twee weken bezig in de woning. Hij schuurt, plamuurt en schildert deuren, kozijnen en plinten. Muren en plafonds worden afgenomen met verdunde ammoniak en gewit. Onder in een wandkast vindt hij een witte, marmeren knikker met een rode vlek als een door de wind uiteen geblazen wolk. Een paar kleine groene vlekjes completeren de gratie van het geheel. Hij kijkt ernaar alsof zijn dagen op de lagere school nog niet zijn vervlogen.

Bij het verzamelen van zijn spullen stuit hij op de trommel met filmblikken. Hij laat hem staan. Zijn materiaal legt hij klaar in de gang. Hij maakt een rondje en bekijkt met voldoening het resultaat van zijn arbeid. 's Middags heeft hij alle ramen opengezet om de petroleumstank van het kacheltje definitief weg te

nemen. Overal hangt de geur van verf. Het huis heeft een nieuw vooruitzicht gekregen.

Een dag later loopt de man van het gemeentehuis met hem door de woning.

‘Dat ziet er goed uit, Geerts.’ In de achterkamer wijst hij op de trommel. ‘Vergeet je dat niet?’

‘Dat is niet van mij.’ Hij vertelt over de bergplaats.

De man opent de trommel, pakt een filmblik en leest het opschrift. ‘No. 7 Skiën / Oostenrijk – zo, doe maar duur.’ Hij legt het filmpje terug. Voor de foto’s heeft hij geen belangstelling. ‘Tja, wie zal daar nog voor komen. Ruim jij het op?’

Geerts geeft hem de sleutels terug. De man blijft achter in de woning. Nadat Geerts zijn spullen op de handkar heeft geladen, trekt hij de voordeur dicht. In de straat nadert een vuilniswagen. Na een korte aarzeling stopt hij de trommel onder het oliedoek.

Hij laat de kar van het trottoir glijden. Als hij rustig door de straat wandelt, bedenkt hij dat hij de afgelopen dagen nooit langs het winkelpand van Erich Hoffmann is gelopen. Hij verlegt zijn route en passeert korte tijd later de verlichte etalages aan de Middenweg. De winkel is er nog. De sierlijke letters op de etalageruit zijn verdwenen, weggekrabd. Naast de ingang ziet hij een gespaarde, kleinere tekst: *openingstijden*. De cijfers daaronder zijn verwijderd. Nieuwe tijden zijn vermeld op een bordje aan de binnenzijde van de ruit. Linksonder op het grote raam staat onopvallend: *Gebr. Geerts / belettering*. Hij staart een tijdje naar de tekst. Boven hem verschijnt Orion in de donkerblauwe hemel.